

Psychologie pro trenéry

Doc.PaedDr. Marie Blahutková, Ph.D

Obsah přednášky

1. Psychologie sportu a její význam
2. Osobnost sportovce, motivace
3. Sportovní trénink
4. Předstartovní, startovní a soutěžní stavy
5. Psychologická selhání
6. Koučování ve sportu
7. Regulace sportovce, regulační prostředky
8. Stres a jeho podíl na výkonu ve sportu
9. Copingové strategie (zvládání, frustrační tolerance)

Psychologie sportu

Aplikovaná disciplína psychologie obecné

Má zhruba 100. letou historii

Její disciplíny:

Sportovní personologie

Psychodiagnostika (psychometrie)

Psychologie koučování

Psychologie zdraví

Pozitivní psychologie

Psychomotorika

Sofrologie

Kinezioterapie

Osobnost sportovce

- Nositel lidské psychiky
- Individuální jednota člověka, jednota jeho duševních vlastností
- Psychologický celek
- Zdroj chování, identity a jedinečnosti
- Celek vnitřních psychofyziologických dispozic subjektu, které determinují jeho psychické reakce / $R = f(S, O)$ /

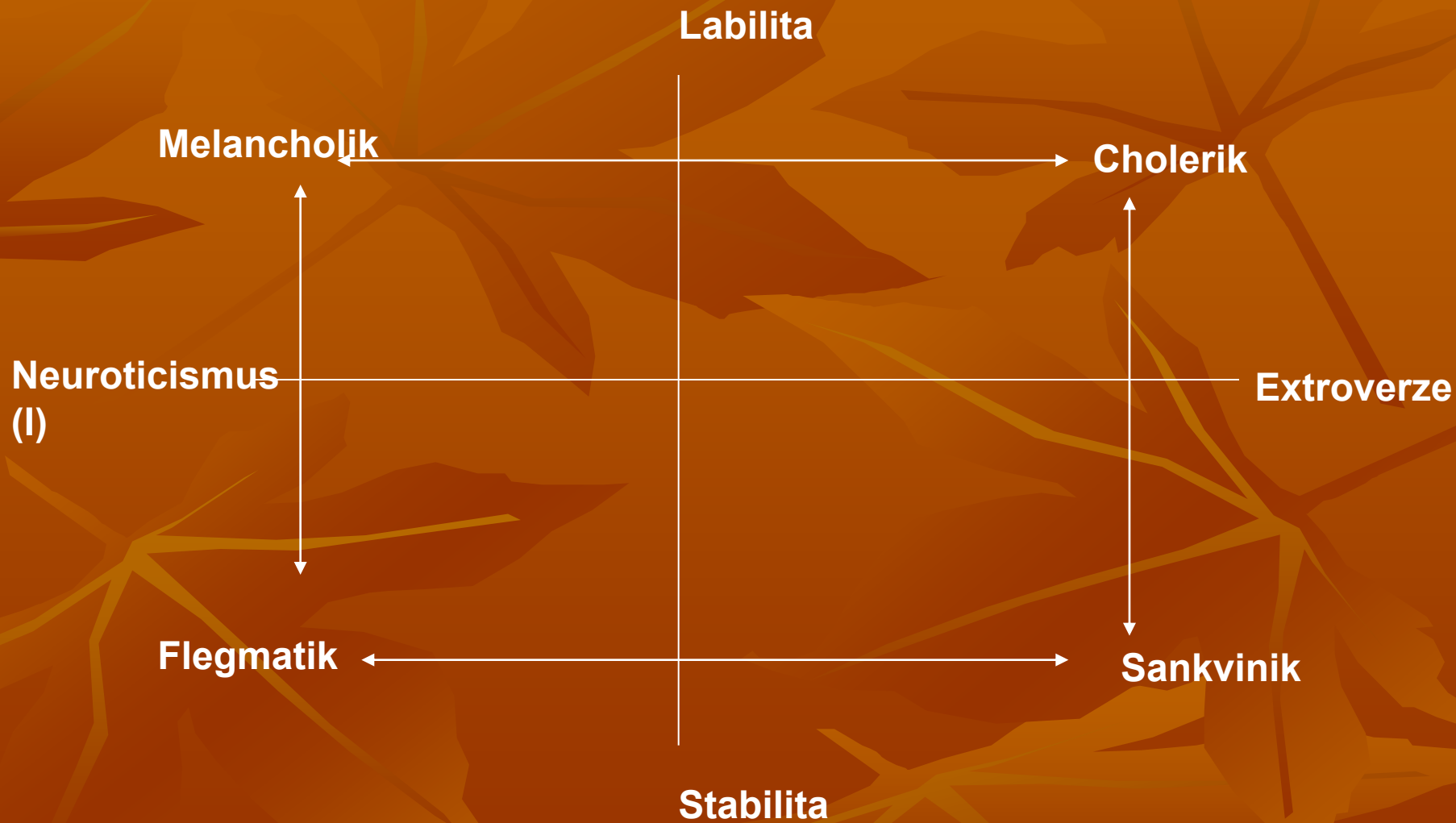
Struktura osobnosti

Oblast typických projevů:

- Temperament
- Pohybové schopnosti

Oblast typických reakcí

- Pohybové dovednosti
- Vliv prostředí

Trojdimenzionální model

Úzkostný typ	M	CH - M	CH
Střední pásmo	F - M	Střední nevyhraněný	CH - S
Vyrovnaný	F	F - S	S

Hloubka nebo intenzita prožívání
Tempo psychomotorických reakcí
Síla motorické reakce
Trvání psychomotorických reakcí

**Základní typy temperamentu:
cholerik, sankvinik, flegmatik, melancholik
superkompenzace (N, V, Od, R)**

- Cholerik: rychlý N, vysoký V, rychlé Od, krátká R
- Sankvinik: pomalý N, nízká O – střední V, rychlé Od, krátká R
- Flegmatik: pomalý N, nízká O, střední V, pomalé O, krátká R
- Melancholik: rychlý N, nízká O, aktuální V, pomalé Od, dlouhá (individuální) R

Temperament a jeho význam ve sportu

Hippokrates – obsah žluči v krvi

Cattel – 16 položkový dotazník (faktor G)

Jung (1920, 1992) hypertrofie

Eysenck – J.E.P.I. a, b

Belov, 1971 – test temperamentu

Smékal, 1999 – TE-ZA-DO

Dynamika osobnosti

- Vnitřní dispozice motivace chování
- Dynamická teorie osobnosti (dynamická psychologie – Lewin)
- Člověk je dynamická bytost:
„ ...mění se, vyvíjí se, jedná a je v motorickém, emocionálním a duchovním pohybu... “

Motivace

- Identifikace specifických motivů – posuzování a jednání, očekávání (odměny, tresty)
- Indexy motivů (potřeby, zájmy, ideály)
- Kategorie motivů – deficitní motivy (sebeudržování a jistota)
  - abundantní motivy (uspokojení a vzrušení)

Výkonová motivace

- Výkon v turistice
- Aspirační úroveň
  - hyperaspirace
  - hypoaspirace

Úspěšná a neúspěšná činnost a motivace

Motivace sportovce

- Posilování sebevědomí
- Zájem o jeho osobnost
- Pochvala
- Pozitivní posilování
- Kritika neúspěchu
- Rozhovory
- Účast na soutěžích
- Spolupráce s klubem

Kde hledat pomoc pro motivaci sportovce ?

Rodina

Škola

Přátelé (kamarádi)

Spolusportovci

Partneři

Rozhodčí

Diváci

Média

Soupeři

S-E sféra

Trénink X Soutěž

- trénink = příprava
  - fyzická
  - technická
  - taktická
  - psychologická
- trénink – zátěž fyzická
- soutěž – zátěž psychická

Máte před sebou talent ?

- Chci z něj mistra světa
- Chci aby sportoval
- Chci aby byl zdravý
- Chci aby se neflákal
- Chci, aby se neztratil mezi ostatními
- Sám jsem sportoval, tak proč ne toto dítě

Co chce tento sportovec ?

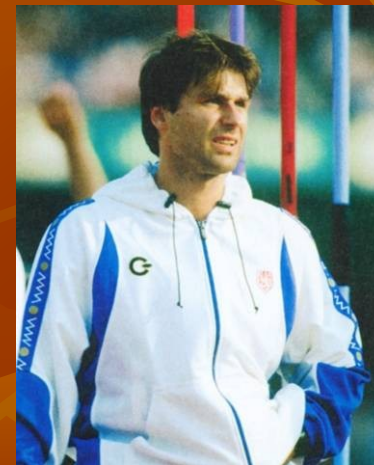
- Chce být jako vy ?
- Chce být mistr světa ?
- Chce se podobat nějakému vzoru ?
- Chce být v kolektivu ?
- Sport jej baví ?
- Potřebuje se zavděčit rodičům ?

Předstartovní stavy

1. Aktuálně zvýšená aktivace (startovní horečka)
2. Aktuálně snižená aktivace (apatie)
3. Optimálně zvýšená aktivace (bojová pohotovost)

(MACHAČ, 1993)

Startovní stavy, soutěžní stavy

Střelba:

Startovní horečka – nesprávný postoj, výstřel velmi brzy, nesoustředěnost, neschopnost podávat očekávaný výkon

Apatie – nesprávný postoj, opožděný výstřel, nesoustředěnost

Běh:

Startovní horečka – přepětí, zvýšená aktivace, agresivita

Apatie: pomalé reakce, neschopnost strategických řešení, nespolupráce ve stopě

**ANI V JEDNOM PŘÍPADĚ NEVNÍMÁ POKYNY
TRENÉRA (KOUČE)**

Psychologická selhání

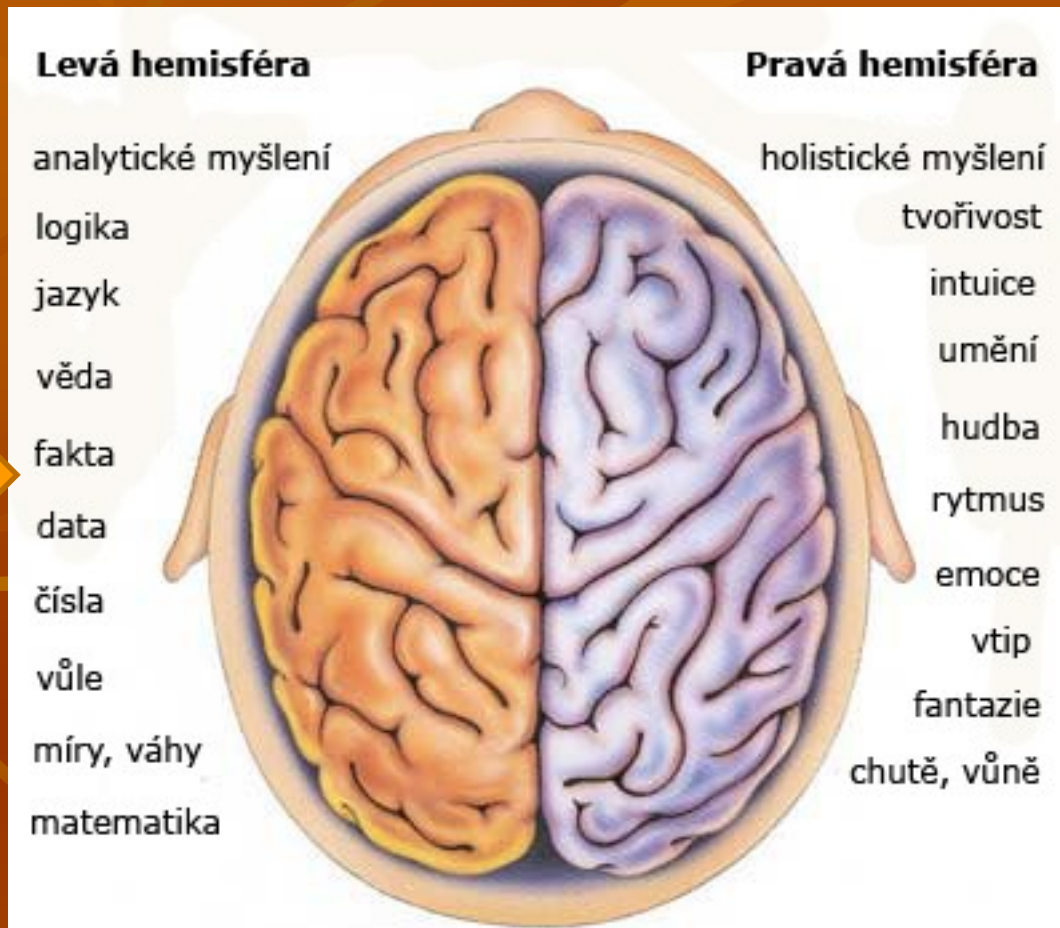
Prvotní psychologické selhání (nedosažení očekávaného výkonu)

Druhotné psychologické selhání (přetrénování, porucha životosprávy, POZOR NA ÚRAZY)

Vše začíná v CNS

(<http://vladimirbohmf.cz/wp-content/uploads/mozek-velky.jpg>)

Psychologie koučování

- aplikovaná vědní disciplína psychologie sportu
- vedení sportovce v soutěži, odstraňování příčin psycholog. selhání
- působení trenér (kouč) $\Leftrightarrow$ sportovec

Trenér X Kouč

- trenér
  - fyzická stránka
  - technická stránka
  - taktická stránka
- kouč
  - psychologická stránka
  - taktická stránka

Úkoly kouče

příprava na soutěž

- prevence psychologického selhání
- získání psychické odolnosti

vedení sportovce v soutěži

- bezprostřední příprava na soutěž (závod, utkání)
  - regulace předstartovních stavů
- při soutěži (závodě, utkání)
  - regulace postartovních stavů
  - reakce na aktuální situace
- po skončení soutěže (závodu, utkání)
  - regulace posoutěžních stavů (např. po neúspěšné činnosti)

Činnost kouče

- poznávací činnosti
  - *vnímání sportovce, soupeře, situace a dalších podmínek*
- orientačně hodnotící činnosti
  - *analýza situace*
  - *analýza činnosti sportovce*
  - *očekávání určitého chování*
  - *citová složka*
- přetvářecí činnosti

Dyadická interakce

(Slepička, 1988)

Schéma činností kouče

(Steiner, 1981 in Slepíčka, 1988)

Vlastnosti kouče

- **senzitivita** – citlivost, schopnost poznávat nové problémy
- **flexibilita** – schopnost měnit způsoby a východiska myšlení při řešení situací a problémů
- **originalita** – schopnost nalézt a formulovat nápaditou odpověď
- **elaborace** – schopnost vypracovat plán realizace, převést nová řešení do praktické podoby

Jaké kouč získává informace

- **obecné**
  - vnější a vnitřní charakteristika sportovce
(osobnost sportovce včetně jeho charakterových vlastností, dimenzí temperamentu apod.)
- **specifické**
  - popisují jedince ve vztahu ke konkrétní činnosti
(specifická motivace k určitému výkonu apod.)
- **operativně regulační**
  - získávány v průběhu soutěže
(informují o obecném chování sportovce v průběhu soutěže)
- **pozorování**
- **psychometrika – psychodiagnostika**
- **rozhovor**

Prostředky kouče

- **verbální prostředky**

- rozhovor, skupinový rozhovor, psychologické regulační prostředky apod.

- **taktilní prostředky**

- signály, gestikulace, smluvené symboly apod.

- **individuální přístup**

- sportovec
- charakter soutěže

Regulace

```
graph TD; A[Regulace] --> B[autoregulace]; A --> C[heteroregulace]; B --> D[sportovec]; C --> E["trenér, kouč"]
```

autoregulace

sportovec

heteroregulace

trenér, kouč

Oblasti respektování:

- Vnější vlivy
- Vnitřní faktory
- Technické faktory

Zkušenosti:

- Pedagogické
- Psychologické
- Psychofyziologické

Regulační prostředky

Biologické

výživa,
spánek
psychofarmaka

Fyziologické

rozcvičení
dechová cvičení
kompenzační cvičení
sprchy
masáže
sauna
koupele
aromaterapie

Psychologické

slovní působení
náhradní činnosti
regulace snížení požadavků
magické prostředky
mentální a ideomotorický trénink
relaxace
autogenní trénink
psychoregulační trénink
hypnóza
biologická zpětná vazba
pozitivní psychologie

Slovní působení

Náhradní činnosti

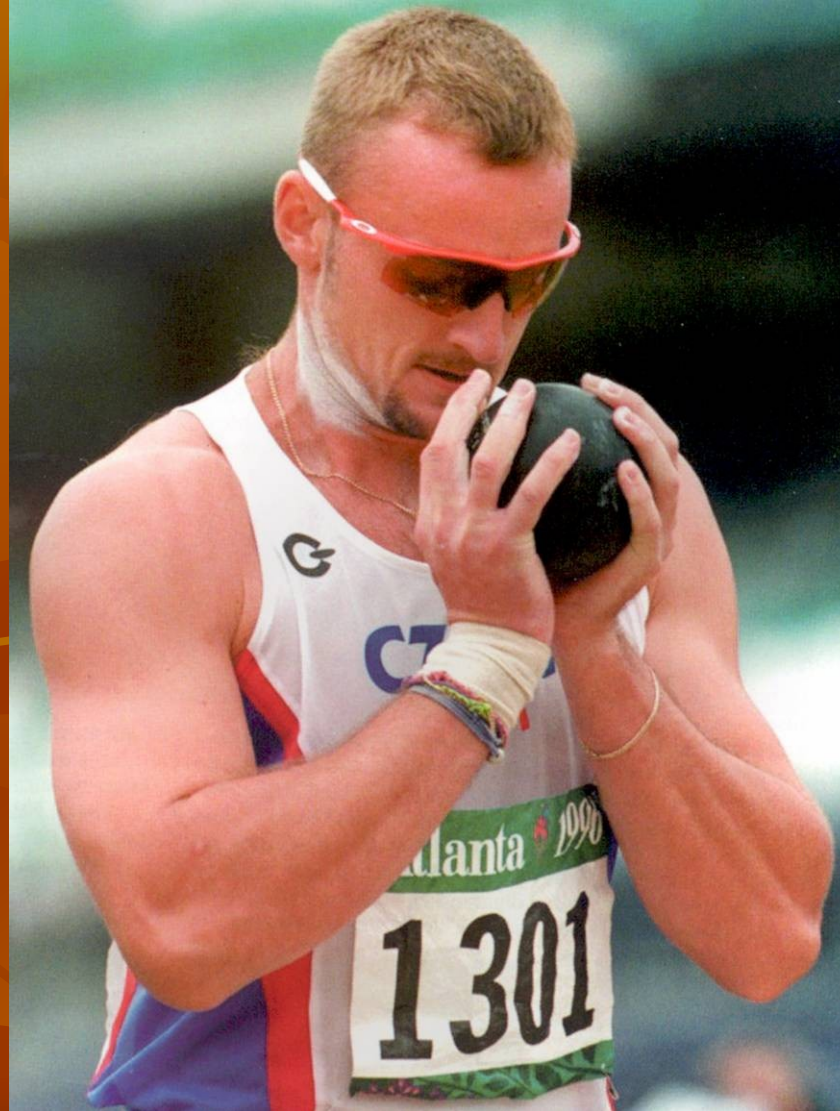
Regulace snížení požadavků

Magické prostředky

Mentální trénink

relaxace

autogenní trénink

psychoregulační trénink

hypnóza

biologická zpětná vazba

pozitivní psychologie

Modelovaný trénink

Trénink, který je přizpůsoben požadavkům konkrétní soutěže

1. Vnější podmínky – nadmořská výška, klima, zeměpisná šířka (časová pásma), soutěžní prostor, pravidla apod.
2. Vnitřní podmínky – taktika soupeřů, vlastní taktika

Sport v dnešním světě

- Představuje řadu symbolů, které mohou již od dětství ovlivnit každého z nás
- Sportovci vždy byli známkou zdraví, síly, hrdinství a odvahy
- Sport je symbolem finančních zisků
- Rozvoj vědeckých poznatků přináší stále nové informace a tak přibývá nových požadavků na stále mladší sportovce
- V dětství mnohdy rodiče nerespektují přání svého dítěte

Stres a sport

Stres je reakcí organismu na zátěž (Selye, 1993)

Stres ohrožuje naše zdraví!

Souvisí s úlekovou reakcí

Způsobuje psychosomatická onemocnění

Může působit pozitivně (eustres) nebo negativně (distres)

Stres může být vrozený (posttraumatický stresový syndrom v těhotenství matky)

Trenér a stres u mládeže

Pozitivní využití stresu:

- pro zvýšení motivace,
- pro zvýšení pocitu výhry (vítězství)
- pro překonání riskantních překážek (rizikové sporty)
- pro zvyšování výkonu a výkonnosti
- jako prvek odolnosti (hardiness)
- pro vytvoření copingových strategií

Řada trenérů využívá pro svoje působení prvků distresu

- Má závažný vliv na zdraví sportovců
- Bývá využíván pro zvýšení startovního napětí
- Vznikají negativní předstartovní stavy
- Dochází k poklesu výkonu a výkonnosti
- Zvyšuje se náchylnost k rozvoji úzkosti a deprese

Vysoká míra stresu se však objevuje i u trenérů

Neklid,
popocházení,
kousání nehtů,
kouření,
pití alkoholu,
uklidňování se jídlem

Rodiče a stres u mládeže

- Nenaplněné ambice
- Vidina vysokých finančních zisků
- Orientace na výkon
- Mnoho volnočasových aktivit současně
- Necitlivý přístup
- Nespolupráce s trenérem

Mladý sportovec a stres

- Stres z mimosportovního prostředí
- Sociální postavení rodiny
- Sociální opora
- Opakované distresy
- Špatná komunikace s trenérem
- Nedostatečná regulace sport. Výkonu
- Neschopnost uvolnit výkonnostní potenciál

Copingové strategie

- Individuální přístup
- Zvyšování odolnosti osobnosti
- Zvyšování frustrační tolerance
- Pro klidnější činnosti doporučujeme spíše opačné činnosti (běh, kolektivní hry apod.)

Péče o duševní hygienu sportovce:

BIO-PSYCHO-SOCIO-SPIRITUÁLNÍ ROVNOVÁHA

Kontakt

marie.blahutkova@email.cz

www.aactivity.cz